

Linie nieba

Skylines

Streszczenie

Panoramy krajobrazu otwartego i widoki miast stanowią najbardziej syntetyczną formę zapisu krajobrazu. Pierwsze z nich ukształtowała natura, a zmiany wynikające z pokrycia terenu powoduje człowiek. W przypadku panoram miast symbolika i zdominowanie kompozycji jest dziełem myśli człowieka. Poczynając od dawnych widoków po sylwety współczesnych aglomeracji, zapisy te wiele mówią o historii i współczesności. Dlatego też, rozważanie zagadnień kształtowania i ochrony widoków panoramicznych mieści się w futurologii.

Zamiarem autora jest opracowanie wskazań dotyczących „linii nieba” które nie tylko w krajobrazie otwartym, lecz także w miastach będą świadczyły o pięknie formy, bogactwie treści i użyteczności przyszłych panoram.

Abstract

The panoramas of open landscape and city views constitute the most synthetic form of a landscape record. Open landscape was shaped by nature, whereas city views are the result of changes caused by man. The symbolism of city panoramas and the domination of a composition is the work of man's thought. Beginning from the older views and ending with the outlines of modern agglomerations, those records say a lot about the history and the present time. For this reason deliberation on the issues of shaping and preservation of panoramic views stays within the limits of futurology.

Author's aim is to put forward recommendations concerning 'skylines' which will show the beauty of the form, content richness and usefulness of future panoramas not only in open landscape but also in the cities.

Słowa kluczowe: linie nieba, dominanty, gabaryt zabudowy

Keywords: skylines, dominants, dimensions of building development

*Rzeczy widzialne są marnym odbiciem spraw niewidzialnych
i rzucają na nie tylko nikłe światło.
św. Jan z Damaszku VI w. n. e.*

*Visible things are only a poor reflection of invisible things
and they cast only dim light on them.
St. John of Damascus, 6th c. AD*

Wczoraj: w obrazie Apokalipsa Albrechta Dürera (1471–1528), którego fragment zamieszczam, św. Michał walczy ze smokiem; rzecz dzieje się nad miasteczkiem położonym u podnóża wysokich gór (12); ongiś narysowano panoramę średniowiecznego Krakowa otoczonego murami, nad którymi dominują wieże kościołów i zamek królewski wzniesiony na wysokiej skale; usiłowano nam zasłonić niebo wysokim budynkiem, na którym młodzieniec z dziewczyną wysoko unieśli sierp i młot, jako znaki pracy i pokoju (15); te trzy przykłady, jakże wymowne w swej symbolice – zwracają nasze oczy ku **liniom nieba**, które istotnie zdominowały kulturę; te właśnie kontury rzeczywiście lub wyobrażone na niebie, stały się w ludzkiej świadomości najważniejsze: decydujące o losach i wskazujące nasze miejsce na ziemi;

Dziś: nad gigantycznym Rio de Janeiro, na skalistym szczycie Corcovado, góruje widoczna na tle nieba postać Chrystusa Odkupiciela (Paul Landowski 1931), z rozpostartymi ramionami, opiekuńczo zwrócona do miasta (13); dziś Franciszek Maśluszcak wystawia obraz *Dwie strony* (2000), na którym jego postać odwrócona i wsparta na laskach, została dramatycznie zagubiona w dwu światach: wieloblokowego osiedla, gdzie mieszka na Ursynowie i zamojskiego miasteczka, z którego pochodzi (17); dziś wielki neon na tle nieba, w swym dziennym i nocnym zarysie, informuje nas o tanim barze i promocyjnych zakupach w sklepie; tak więc **linie nieba** są dobrym lub złym świadectwem zawłaszczonej i narzuconej nam symboliki; jedni każą nam wierzyć w Boga, inni prowadzą wprost do podłego baru; większość z nas jest jednak rozdarta i zagubiona, rozdając ciosy pomiędzy wsią a miastem, chwając tradycyjną wieś i uciekając do wieloblokowego osiedla;

Yesterday: In the painting *the Apocalypse* by Albrecht Dürer (1471–1528) whose fragments are shown above, St. Michael is fighting the dragon. The scene takes place in a town located at the foot of high mountains (12). Once there was a panorama of medieval Krakow painted which was surrounded by walls dominated by towers of churches and a king castle built on a high rock. There were some attempts to obscure the sky with a tall building on which a young man and a girl stood raising high a sickle and a hammer as the signs of work and peace (15). These three examples so meaningful in their symbolism turn our eyes towards the **skylines**, which significantly dominated culture. These real or imaginary outlines in the sky became the most important in people's consciousness. They determined our fate and showed where our place on earth is.

Today: above the gigantic Rio de Janeiro, on a rocky peak of Corcovado, placed against the background of the sky, there is a statue of *Christ the Redeemer* (Paul Landowski 1931) overlooking the city with his hands spread protectively (13). Today Franciszek Maśluszcak displays his painting *Dwie strony (Two sides)* 2000 in which a man supporting himself on sticks is dramatically lost in two worlds: the world of a housing estate with tall blocks of flats where he lives in Ursynów district and the world of a small town near Zamość which he comes from (17). Today there is a huge neon sign set against the background of the sky in its daytime and night time outline. The neon informs us about a cheap bar and sale at a shop. Thus, skylines are a good or bad testimony of appropriated and imposed on us symbolism. Some tell us to believe in God, others lead us straight to a cheap bar. However, most of us are torn apart and lost, giving blows between the country and city, praising the traditional countryside and escaping to a housing estate with tall blocks of flats.

Jutro: nad Warszawą powiewa biało-czerwona flaga, zatknięta przez powstańców, którzy na wysokiej wieży, tuż pod nią namalowali znak Polski Walczącej (19); jutro każdy z nas może unieść się do nieba, jak anonimowy mężczyzna w meloniku z Golconda (1953) hinduskiego miasta szczęścia, wspomnianego przez Rene Magritta (16); jutro osiedla mieszkaniowego przewiduje El Greco w genialnej Alegorii zakonu kamedułów (1600); domki eremitów zamknięte pierścieniem drzew i otoczone wysokimi górami, niewielkie osiedle zabudowane małymi domkami w ogrodach, skierowanymi ku świątyni – dedykowanymi Benedyktowi i Romualdowi, założycielom zakonu; wizja ważna do dziś, spełniająca w tym prostym planie, wszystkie potrzeby człowieka: mieszkającego, pracującego i wypoczywającego oraz odczucie „sacrum” i „profanum” tak bardzo potrzebne na co dzień i od święta; łatwo wyobrazić sobie studiowane tu **linie nieba**: dachy i korony drzew oraz wnętrza uliczek i ściany osiedla; Pozwólcie, że po tym przydługim wstępie, wyjaśnię pojęcie „linii nieba”, które oznaczają zarys ścian i bram na tle sklepienia wnętrza; architektura krajobrazu nazywa te linie „naturalnymi” jak zarys Giewontu lub „kulturowymi” kiedy podziwiamy sylwetę zamku królewskiego na Wawelu; zarówno w rzeczywistych, jak i wyobrażonych sytuacjach, z reguły mamy do czynienia z kombinacją detali składających się na widoki i panoramy; w niewyczerpanej różnorodności kombinacji, wariacji i permutacji; w tym odnaleźć można jednak „prawidłowości” lub „zasady” kompozycyjne: pierwsze określane w dziełach natury, drugie przypisywane stylom i manierom architektonicznym; rysowanie i pisywanie **linii nieba** jest nie tylko pasjonujące, ale niezmiernie użyteczne z trzech powodów: percepcja wzrokowa, w synergicznym sprzężeniu z pozostałymi czterema zmysłami, dostarcza nam najwięcej informacji; wśród nich tak zwane „linie istotne” są najważniejsze i najsprawniejsze, a studiując dzieła mistrzów malarstwa odnoszę wrażenie, że każdy z nich przede wszystkim ustalał **horyzont i punkt główny** dzieląc obraz na dół i górę, na jego lewą i prawą stronę, czyli rysując linie nieba; W części badawczej krótkiego studium **linii nieba** dokonajmy więc prostej kompilacji – polegającej na uzupełnieniu rzeczywistych widoków symbolicznymi motywami; wrażenia z tych szkiców postaram się podsumować w postaci wniosków o przyszłym kształtowaniu i chronieniu panoram;

- autostrada, szeroka dwukierunkowa, wielopasmowa trasa, prowadząca przez góry Świętokrzyskie, skutecznie zastąpiona przez ekrany, spoza których widoczna Karczówka z barokowym kościołem i klasztorem na linii nieba (11); skojarzenie tej panoramy z postacią Chrystusa Odkupiciela (13) wydaje się właściwe i godne zastanowienia wobec nieudanej, świebodzińskiej lokalizacji podobnego pomnika;
- kolejny przykład to plac dworcowy w Rzeszowie, który po półwieczu planowania i doskonalenia, jest przykładem całkowitego chaosu przestrzennego; kolejne motywy z różnych czasów, w różnej manierze i w różnej skali zabudowy, czynią to miejsce zaledwie zbiorem przypadkowo zbudowanych obiektów; wysokie bloki mieszkaniowe tylko powiększają bałagan na linii nieba; skojarzone tu ze znakiem Mosfilmu (15) warto dodać, że
- arteria śródmiejska przebiegająca pomiędzy wielkoblokowym osiedlem a zespołem zabudowy z początku XX wieku, z sylwetą neogotyckiego kościoła i kamienicami czynszowymi, zza których widać dalekie sylwety kolejnych bloków; wszystko to „ozdobione” ekranami i reklamami oraz wyposażone w techniczną infrastrukturę drogową; normatywnie oświetlone i oznakowane (14) konieczna jest symboliczna dominanta jak dorysowana sylweta wieży muzeum Powstania Warszawskiego (19);

Podsumowanie: wyniki doświadczeń i wskazania projektu: narysowane i opisane powyżej sytuacje zawierają rzeczywi-

Tomorrow: a white-red flag is fluttering at Vistula River. It was hoisted by insurgents on a tall tower who painted the sign of Fighting Poland (19) under it. Tomorrow everybody can sail high in the air like the anonymous man in a bowler hat from *Golconda* (1953) an Indian city of happiness mentioned by Rene Magritta (16). The future of a housing estate is predicted in a brilliant Allegory of Camaldolese Order by El Greco (1600); eremites' houses surrounded by a ring of trees and high mountains, a small housing estate with small houses in gardens, directed towards a temple dedicated to St Benedict and St Romuald, the founders of the order. The vision important today which with its simple form fulfils man's all needs: the need to have a place to live in, the need to work and rest and also the need to feel the sacred and the profane every day and during holidays. It is easy to imagine discussed here **skylines**: roofs and crowns of trees, the inside of streets and walls of a housing estate.

After such a long introduction let me explain the term 'skylines' which means 'an outline of walls and gates seen against the vault of the inside'. In landscape architecture there are 'natural' skylines, for instance the outline of Giewont, one of the Tatra Mountains peaks or 'cultural' skylines, for example the outline of Wawel Castle. In both real and imaginary situations, as a rule, we deal with a combination of details which made up views and panoramas; in inexhaustible diversity of combinations, variations and permutations. However, there can be found composition 'regularities' or 'rules'. The first is defined by the wonders of nature, the latter ascribed to architectural styles and manners.

Drawing and describing skylines is not only fascinating but also very useful for three reasons. Visual perception in synergistic cooperation with the four other senses provides us with the biggest amount of information. So called 'essential lines' are the most important and efficient source of information. While studying works of masters of painting I have the impression that each of them first of all decided on **the horizon and the central point** dividing a painting into the bottom and the top, into its left and right side, they drew skylines.

In the research part of a short study of **skylines** let us make a short compilation by supplementing the real views with symbolic motifs. I will try to summarise the impressions from these sketches in conclusions about the future development and protection of panoramas.

- a motorway, a wide, two-way, multi-lane route, leading through Świętokrzyskie Mountains. It is efficiently obscured by screens from behind which Karczówka is visible with its Baroque church and monastery against the skyline (11). Associating the panorama with the statue of Christ the Redeemer (13) seems to be the right thing to do and it's worth a thought in view of the failed location of a similar monument in Świebodziński region.

- the Railway Station square in Rzeszów is another example. Despite the fact that the station has been planned and improved again and again for the last half a century, it still represents total chaos. Subsequent motifs from various periods in different manners and various scales of buildings make this place only a set of randomly built objects. Tall blocks of flats only make this mess even bigger against the skyline. They can be associated with the sign of Mosfilm (15). It is worth adding that a skyline which consists of:

- the artery in the middle of a city which runs through a housing estate with many blocks of flats and a set of buildings from the beginning of the 20th century with the outline of neo-Gothic church and tenements with more blocks of flats seen in the distance, all this 'decorated' with screens and billboards and equipped with technical road infrastructure, illuminated and marked according to standards (14), needs a symbolic dominant such as added outline of the tower of Warsaw Rising Museum (19).

Summary: tests results and project indications: the situations which were drawn and described earlier contain the real views and imagined symbols – probably just like forms

ste widoki i wyobrażone symbole – tak jak zapewne formy i treści konkurujące ze sobą w każdym momencie świadomej percepcji wnętrza miasta; linie nieba jak widać są niezmiernie ważne w naszych ocenach estetyki i harmonii wnętrza; należy je chronić tam, gdzie pełnią znaczące funkcje, korygować w miejscach zniszczeń i zagrożeń oraz kształtować ciekawie tam, gdzie wszystko jest jeszcze w rękach projektantów; w tym ostatnim każda sytuacja stwarza inne wyzwania... nie można opracować przepisów, a jedynie odwołać się do kultury i inwencji twórczej;

Wczoraj szczerze i uczciwie malowano Bogów i Herosów na sklepieniach; te dzieła już tylko mogą zdobić i zachwycać; dziś nie wrócimy do ich dosłowności i dramatycznego realizmu!

Dzisiaj zawłaszczono i zafałszowano linie nieba, zamieniając je na koszmar blokowisk (10), zakładów przemysłowych (9) i podmiejskich śmietnisk zabudowanych i zagospodarowanych chaotycznie osiedli (3); wśród tego gdzieśgdzie zachowały się „rodzynki” dawnych lub nowych wspaniałych dominant (5) i te należy chronić wraz z bliższym i dalszym otoczeniem (tak jak na to pozwala realna sytuacja prawna, ekonomiczna i rozsądek) w tym zakresie doskonałe są przepisy, które jednak nigdy nie będą tak skuteczne, by uniknąć kolejnych zniszczeń i zagrożeń;

Jutro wydaje się najważniejsze i tu nieco więcej i bardziej praktycznie o kształtowaniu linii nieba... w krajobrazie zbliżonym do naturalnego, w tych nielicznych miejscach w Polsce, zachować należy walory rzeźby terenu oraz florę i faunę w postaci nienaruszonej i to powinno dominować w zarysach linii nieba; krajobraz tradycyjnej wsi wpisanej w otwarte wnętrza, nadal powinien cechować znaczny udział zieleni, która też pomoże tonować nowe zespoły zabudowy; małe miasta, w części historycznej, tradycyjnie zabudowane i podkreślone bryłą kościoła, skupione wokół rynku i otoczone sadami, widoczne w panoramie jako zwarte zespoły, nadal pozostaną fenomenem polskiego osadnictwa; w wielkich miastach, wyróżnić można zawsze trzy strefy: staromiejską, miasto z przełomu XIX i XX wieku i nowe miasto osiedli wielkoblokowych oraz domków jednorodzinnych; oczywiście jest, że na starym mieście chronimy gabaryt zabudowy i otoczenie dominant oraz wszystko co współtworzy klimat tradycyjnego krajobrazu; z kolei w mieście początku XX wieku sąsiedztwo „starego” z „nowym” wymaga w każdym przypadku skomponowania linii nieba, tak aby lokalnie nie zachodziły konflikty wysokości i artykulacji architektonicznej; jednak główny ciężar spada na decyzje projektowe dotyczące linii nieba w osiedlach wielkoblokowych – zbudowanych onegdaj i dziś przebudowywanych dla polepszenia jakości życia mieszkańców; widzę tu potrzebę wprowadzenia ogrodów na dachach i we wnętrzach osiedli (rzeźbienie terenu, kopiowanie parków i ogrodów historycznych we wnętrzach międzyblokowych, rozwijanie „pionowych ogrodów” w postaci zieleni na elewacjach) potrzebne jest też obudowywanie bloków (w tradycyjnym systemie) dodatkowymi traktami mieszkaniowymi; osiedla domków jednorodzinnych w końcu należy intensyfikować przez wbudowywanie pomiędzy istniejące obiekty nowych kubatur; zmiana linii nieba na zarysy szeregowej zabudowy daje wręcz nieograniczone możliwości kompozycyjne; **uwagam, że możliwe jest zachowanie przez pokolenie niezmiennego bilansu terenów zabudowanych w obecnych, zarysowanych ekstensywnie granicach miast; twierdzą też, że ochrona i kształtowanie linii nieba może, w dłuższym czasie, podnieść znacznie kulturę miast i terenów wiejskich!**

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Patoczka P., *Ściany i bramy w krajobrazie*, Kraków 2000.
- [2] Patoczka P., *System pojęć stosowanych w architekturze krajobrazu w Polsce*, Wydawnictwo PK, Kraków 1995.

and contents competing with each other in each moment of conscious perception of the inside of the city. It appears that skylines are extremely important in our appraisal of the aesthetics and harmony of interiors. They should be protected in places where their function is significant. They should be adjusted in places which were damaged or endangered. They should be shaped interestingly in places where everything lies in hands of designers. In the last case each situation creates different challenges ... we can't set rules but only refer to culture and artistic invention.

Yesterday Gods and Heroes were painted with honesty and decency on vaults. These pieces of art can only be the pride and they can delight us. Today we will not come back to their literalness and dramatic realism!

Today skylines were appropriated and falsified and turned into the nightmare of blocks of flats (10), industrial plants (9) and suburban landfills, carelessly developed housing estates (3). Among all this, here and there, some 'pearls' of the new and old magnificent dominants have been preserved (5) and they need to be protected together with their neighbouring and more distant surroundings (as much as it is permitted by real legal and economic situation and common sense). In this matter there are some regulations being improved. However, they will never be effective enough to avoid more dangers and damage.

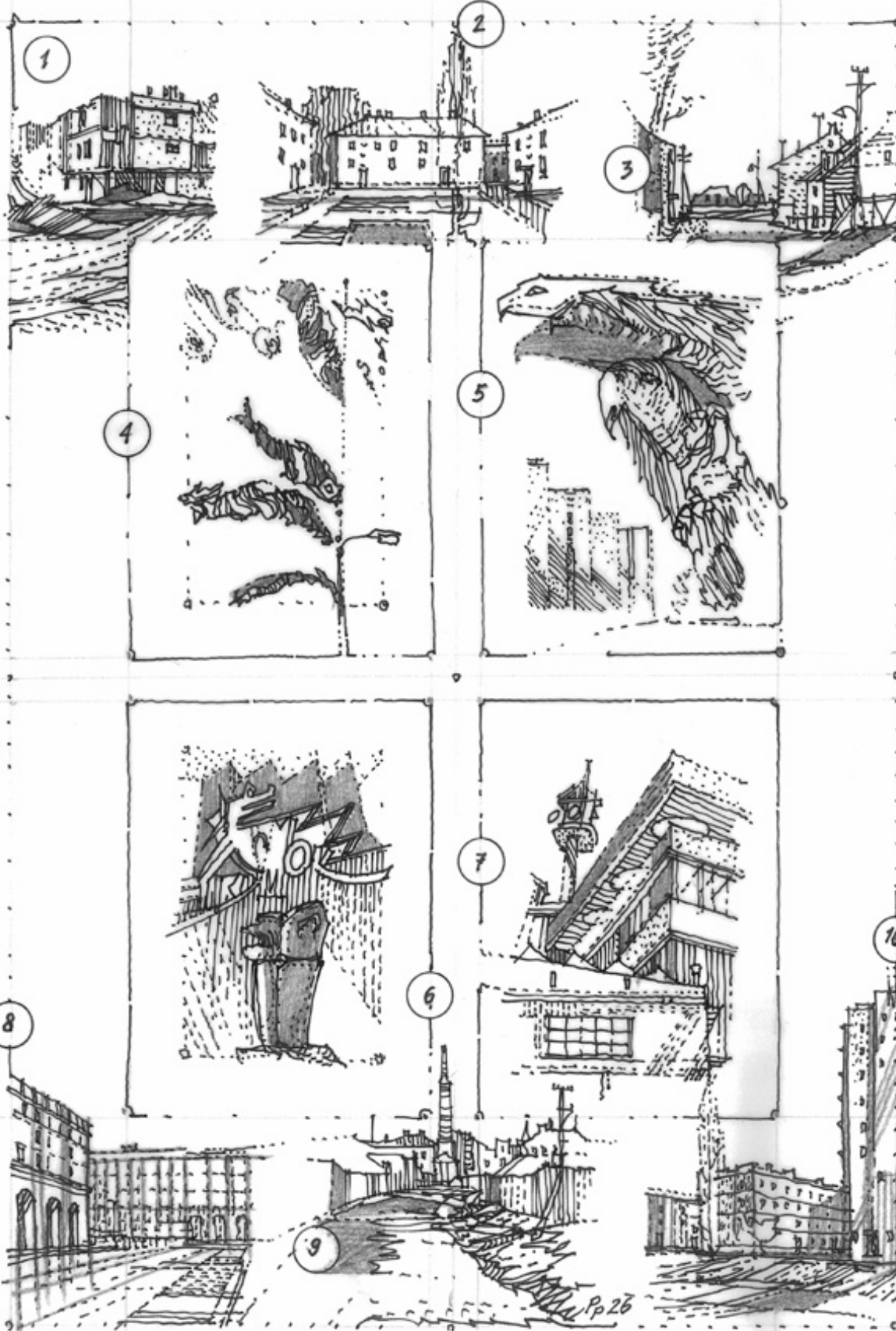
Tomorrow seems to be the most important and for this reason I would like to write more about the practical aspects of shaping skylines. In a landscape which is similar to the natural one, in a few places in Poland, the virtues of the lie of the land should be preserved and flora and fauna should be untouched and this should dominate the outline of skylines. Greenery should still play a significant role in the landscape of traditional countryside which became part of open interiors. This will also help tone down the building development. Small towns in their historical part with traditional building development emphasised with the mass of a church, gathered around a market square and surrounded with orchards visible in panoramas as a densely built-up area, will still remain the phenomenon of Polish settlement. Three zones can be singled out in big cities: old town, city area at the turn of the 19th and 20th century and a new city with its housing estates with tall blocks of flats and detached houses. It is obvious that in old town we protect the dimensions of housing development and the surrounding dominants and everything that contributes to the traditional landscape. In the city from the beginning of the 20th century close proximity of 'the old' to 'the new' requires the arrangement of the skyline in such a way that there are no local conflicts with heights and architectural articulation.

However, the main burden rests on designs concerning the skylines above housing estates built in the past and rebuilt today to improve citizens' quality of life. I can see here the need to introduce gardens on roofs and inside housing estates (carving the terrain, copying historical parks and gardens in the areas between blocks of flats, developing vertical gardens in the form of greenery on elevations). We need to surround blocks of flats (in the traditional system) with additional housing routes. The areas with detached houses should be intensified by putting objects of new volume between the existing objects. Changing the skyline into the outline of terraced houses gives almost unlimited composition possibilities.

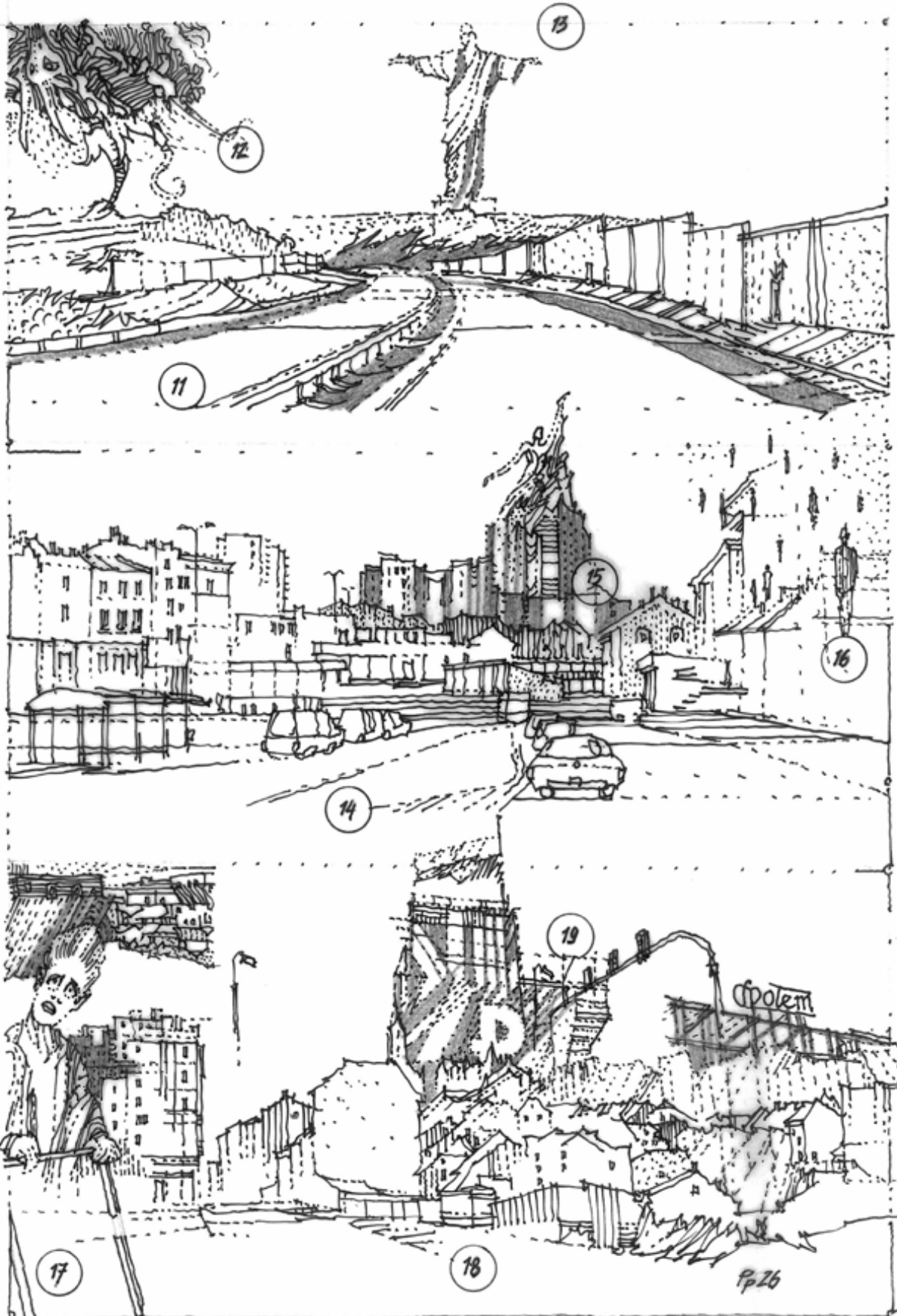
I think that it is possible to preserve by generation the unchanging balance of areas developed in the contemporary, extensively shaped city boundaries. I also believe that after a longer period of time preservation and shaping skylines can praise the importance of culture in cities and countryside!

BIBLIOGRAPHY:

- [1] Patoczka P., *Ściany i bramy w krajobrazie*, Kraków 2000.
- [2] Patoczka P., *System pojęć stosowanych w architekturze krajobrazu w Polsce*, Wydawnictwo PK, Kraków 1995.

1. Domy jednorodzinne budowane na przedmieściu / Detached houses built in the suburbs
2. Pierwsze osiedle nowohuckie Na Skarpie / Na Skarpie – the first housing estate in Nowa Huta
3. Uliczka podmiejska w trakcie rozbudowy / A suburban street while extension
4. Sylwety ryb powiewające nad mostem, Centrum Mangha / Silhouettes of fish fluttering above a bridge, the Manggha Centre of Japanese Art and Technology
5. Pomnik Żołnierzy Polskich na osiedlu w Wałbrzychu, Bgolesław Chromy, 1984 / The monument of Polish soldiers in a housing estate in Wałbrzych, Bolesław Chromy, 1984
6. Wielki napis nad Barem Smok przy krakowskim dworcu / A huge sign of Bar 'Smok' near Krakow Railway Station
7. Wieża telewizyjna i zwieńczenie biurowca WZGS, modernizm krakowski / Television tower and the finial of WZGS office building, Krakow modernism
8. Plac Centralny, monumentalny socrealizm w Nowej Hucie / Central Square, monumental socialist realism in Nowa Huta
9. Stara cegielnia przy drodze podgórskiej / The old brickyard near Podgórska road
10. Wielkoblokowe osiedle Kazimierzowskie / Kazimierzowskie housing estate with tall blocks of flats

11. Autostrada przed kielecką Karczówką / Motorway in front of Karczówka in Kielce
12. „Diabelski” fragment Apokalipsy Albrechta Dürera, 1496 / 'Devil's' fragment of the Apocalypse by Albrecht Dürer, 1496
13. Chrystus Odkupiciel nad Rio de Janeiro, Paul Landowski 1931 / The statue of Christ the Redeemer above Rio de Janeiro, Paul Landowski 1931
14. Plac Dworcowy w Rzeszowie / Railway Station square in Rzeszów
15. Pawilon Rosyjski – czołówka Mosfilmu / Russian Pavilion – logo of Mosfilm
16. Niebiańska Golconda Rene Magritte'a, 1956 / Golconda by Rene Magritte, 1956
17. Dwa światy Franciszka Maśluszcza / Two worlds by Franciszek Maśluszcza
18. Rondo Na Matecznym / Mateczne Roundabout
19. Wieża muzeum Powstania Warszawskiego / The tower of Warsaw Rising Museum

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego – Politechnika XXI wieku – Program rozwojowy Politechniki Krakowskiej – najwyższej jakości dydaktyka dla przyszłych polskich inżynierów / Publication co-financed from the European Union's resources within the European Social Fund – The 21st Century University of Technology – Developmental programme at Cracow University of Technology - Highest quality education for future Polish engineers